

csupán az asztalos műhelynek 64 tanulója volt. A tanulók munkáiból év végén kiállítást rendeztek. Hírdeti, hogy a tanulókkal „iparos-műhelyeket” kell látogatni, hogy „az emberi tevékenység mineműségét szemléltessük tanítványainkkal. A munka tisztességéből indulunk ki, ezt kell éreztetnünk mindig és mindenütt ... Legyenek gyermekeink inkább jó és hasznavehető inasok, mint úri ingyenélők”. Gaal Mózes iskolájában kísérleti fizikai, művészi rajz, ének, gyorsíró, madárvédelmi kör és zenekar működött. Amikor Babits Mihály elkerült az iskolából, ő veszi át az iskolai önképzőkör vezetését.

Amit itt elmondottunk, az nagyon is vázlat és impresszió egy gazdag életműről. Gaal Mózes életpályája arra az időszakra esik, amikor a magyar munkásmozgalom megkezd

történeti hivatásának teljesítését, s amikor a mozgalom az első proletárdiktatúra megteremtésével egyik csúcsára ér, majd intervenció és ellenforradalom áldozatává esik. Gaal Mózes a forradalmi munkásmozgalom, a marxizmus eszméitől távolmaradt. Sőt — egy német szerző munkája nyomán megírt — a „Szociális világ” című pamfletjében a szocialista társadalom ellen foglalt állást. Mégis elmondhatjuk, ha nem is volt mentes kora nacionalizmusától — hogy népi szemlélettel élt benne a társadalmi felelősség, a szociális érzés, és műveiben, pedagógiai gyakorlatában a közösség érdekében és javára végzett munka megbecsülésére nevelt. A tanítóknak ezt írta: „A jó néptanító maradjon azoké, akiknek nevelésére egész életét szánta, maradjon holtáiglan a népé...” — Ez az intelem semmit sem veszített aktualitásából.

SIMON GYULA

A NEVELÉSTUDOMÁNYI KUTATÁSOK ÉS SZEREPÜK PEDAGÓGIÁNK FEJLŐDÉSÉBEN

Tanulmányok a neveléstudomány köréből, 1962. A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának Gyűjteménye. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963.

Az új kötet pedagógiai tanulmányai a neveléstudomány aktuális problémái közül azokat dolgozzák fel, amelyek az elmélet és a gyakorlat terén dolgozó pedagógusoknak valóban sokoldalú tájékoztatást nyújtanak. Ismeretes, hogy a szerkesztők általában egy témakör szerint állították össze a tanulmányok sorozatát, mint ahogy ez ebben a kötetben is történt. A szerkesztők nagyon helyesen és hasznosan a pedagógus olvasók számára valóban szerkesztették ezt a kötetet, az egyes részlet témákra szakember szerzőket kértek fel. A teljes szerkesztői program megvalósulása nagyon értékes és gazdag volt; sajnálatos, hogy néhány tanulmány nem készült el, ahogy erről az Előszó tájékoztat bennünket.

Mi is az Előszóban ismertetett, és a kötetben elég sokoldalúan bemutatott témakör? A neveléstudomány jelenlegi helyzete, feladatai, módszerei, a neveléstudomány aktív művelésébe bevezető eligazítás, olvassuk a Előszóban. A kötet tanulmányozása során eszembe jutott az a vita, amely éppen az előző tanulmánykötet kapcsán a Köznevelésben lezajlott, és ahol elég széles problémafelvetéssel az elmélet és gyakorlat kapcsolatáról mondtak el sok érdekes észrevételt. Bizonyára ezért is, meg azért, mert a mostani kötetnek a témakörét érinti, tartották szükségesnek a szerkesztők ezt a megjegyzést az Előszóban: „a kötet témájának megválasztása nem jelenti az elmélet és gyakorlat kapcsolatáról eddig vallott nézeteiknek megváltoztatását.” Tehát továbbra is kölcsönös kapcsolatban látják a tudomány és a nevelés fejlődését. „A neveléstudományi kutatás helyzete, feladatai, módszerei, segédletei azonban nagyon közelről

érintlik a gyakorló pedagógust; egyrészt, mert csak ezek ismeretében értheti meg és értékelheti az ő munkájára vonatkozó tudományos eredményeket, másrészt, mert csak így képes megfogalmazni és a neveléstudomány felé közvetíteni azokat az igazi problémákat, amelyeket nagyon gyakran a gyakorlat vet fel. Nincsen túlzás abban az igényben sem, hogy fokozatosan közeledjék a gyakorlat a tudomány alapuló megoldások felé!” Ennek a kötetnek és bizonyára a többinek is a célját meghatározó megjegyzések helyesek, elfogadhatók az olyan gyakorló pedagógus számára is, aki most ismertetőt és véleményt akar közreadni ezekről a neveléstudományi tanulmányokról.

Mielőtt ebbe belefognék mégis kell szólnom néhány szót az elmélet és gyakorlat kapcsolatáról. Nem szándékom, hogy felújítsam a Köznevelésben elég hamar elcsendesedett vitát, bár az a véleményem: korántsem olyan nagy az egyetértés és megértés a gyakorló pedagógusok tömege és a tudományos kutatók, az elméleti szakemberek közt, mint ahogy ez a rövid, Köznevelésben lefolyt vita alapján tűnik. ABODY BÉLA a Köznevelés 1962. 17. számában sok ötletet adott arra, miben, miről lenne helyes kísérletezni, kutatni, tanulmányozni a pedagógia „gyakorlati” műhelyeiben, az iskolákban. Aztán kézbevette az Akadémia negyedik kötetét, abban nem ismert rá az általa is feltárt gondokra, feladatokra, amelyek a kísérlet, kutatás területén jelentkeznek, és elég pesszimista hangot ütött meg, mondván: az elmélet és gyakorlat munkájuk során elszakadtak egymástól. Kiss ÁRPÁD válaszában sok helyes eligazítást, magyarázó indokolást olvastunk. Igazat kell adnunk a mostani kötet

olvasásakor is annak a megállapításnak, hogy a neveléstudomány művelésének korlátozott lehetőségei nem jelentik azt, hogy a neveléstudománynak ne lenne tartalma vagy mondani-
valója. Valóban értékés fejlődést lehet megállapítani, és Kiss ÁRPÁD további megjegyzései is többnyire elfogadhatóak, amikor ezt írja: „... érthető, hogy a más tudományok egyszerűbb probléma felvetése, kétségbevonhatatlan eredményei, világos és egyértelmű fogalomrendszere mellett a pedagógiai kutatás nehézségei, félmegoldásai, folytonos visszaesései nem ragadják magukkal azokat a pedagógusokat, akiknek sikeres munkája állandóságot, biztonságos lépéseket kíván meg.” Magam is úgy gondolom, hogy az elmélet és gyakorlat közt a szükséges munkakapcsolat még nem jött létre olyan színvonalon, olyan hatékonysággal, ahogy ez kívánatos lenne, és ebben mindkét oldal egy kicsit hibás. Biztos, hogy a gyakorló pedagógusok nem vesznek kézbe a pedagógia tárgyával foglalkozó elég könyvet, pedig sok érték van, amit elolvasni jó lenne. Az is igaz, hogy vannak olyan „pedagógiai” könyvek, amelyek nem mindig adnak jó, hasznos, hatékony eligazítást. A mostani kötet előszavából idézett szavakból is kitűnik a felelősségérzet: a neveléstudományi tanulmányok célja rávezetni a gyakorló pedagógust is a kölcsönös munka-kapcsolatok megteremtésére. Úgy gondolom, érdekes lehet, ha ennek a kötetnek a tanulmányait, mint gyakorló pedagógus abból a szempontból kiindulva ismertetném: mennyire biztosítják a tanulmányok a gyakorló pedagógus számára az ő munkájára vonatkozó tudományos eredmények megértését és értékelését; hogyan tudhatja jobban megfogalmazni és a neveléstudomány felé közvetíteni a gyakorlat által felvetett problémákat

A szerkesztők intencióinak, a megnevezett témakör felosztásának is megfelelően az, ha ismertetésemet négy fejezetben adom meg:

- 1.) a neveléstudomány általános problémáiról és feladatairól szóló tanulmányok;
 - 2.) a tanterv és a nevelési terv előkészítését szolgáló kutatásokról írt két értekezés;
 - 3.) a neveléstörténeti tanulmányok;
 - 4.) és végül a könyvtári és bibliográfiai tanulmányok, közlemények.
- Ennek megfelelően nem követem a kötet tartalomjegyzéke szerinti sorrendet, hanem olyan egymásutánban, ahogy, a véleményem szerint, a tanulmányokat haszonnal olvashatják, munkájuk számára felhasználhatják a gyakorló pedagógusok is.

A tanulmányok első csoportjában mindjárt témája miatt az első helyen foglalkozom SZARKA JÓZSEF értekezésével „A hazai neveléstudomány időszerű kérdéseiről”. Nemcsak azért, mert összefoglaló, irányító probléma felvetést ad, hanem mert általános kutatási módszerekben is eligazít, továbbá bizonyos

szempontból a neveléstudomány rendszertani problémáira is rámutat.

A tanulmány feltételezi a hazai neveléstudomány helyzetének ismeretét a korábbi tanulmányok és a közoktatási reformmunkálatokban tapasztalt aktivitás alapján. Az időszerű kérdéseket a Sz. K. P. XXII. Kongresszusának határozatai, a MSZMP. VIII. Kongresszusának előkészítése és a reformmunkálatok alapján válaszolja fel. Helyesen mutat rá, hogy a közoktatásban, a pedagógiában, a neveléstudományban most nem valamilyen alapvetően újnak a megteremtéséről, hanem a kommunista nevelés teljessé tételéről van szó. Az általános politikai feladatokból következően a gyakorlati pedagógiában mindannak a megvalósítása áll előtérben, amivel az elméleti pedagógia iránymutatás céljából is foglalkozik. SZARKA JÓZSEF ezt a feladatot így fogalmazta meg: „A neveléstudomány alapvető és általános feladata, hogy foglalkozzék az anyagi-technikai bázis megteremtésének s az új ember nevelésének összefüggéseivel, kölcsönhatásának pszichológiai és pedagógiai problémáival — figyelembevéve e kölcsönhatás szociológiai és egyéb vonatkozásait is.” A továbbiakban helyesen mutat rá, hogy még az új tantervek kidolgozása után is fontos feladat ennek alapján az általános műveltség, a politechnikai műveltség és a szakműveltség tartalmának, egymáshoz való viszonyának tisztázása. (Ugyanezzel a feladattal más vonatkozásban NAGY SÁNDOR tanulmánya is foglalkozik.) Hogy ez mennyire gondja a gyakorló pedagógusoknak, igazolja az is, hogy a legutóbbi hónapokban például a Pedagógusok Szakszervezete országos és budapesti gimnáziumi tagozatának ülésein a fenti problémakör az egyik fő vitatéma volt, és bizony érdekes, hasznosítható tapasztalatokat, észrevételeket, sokféle feldolgozható „anyagot” kaphatna erre vonatkozóan a neveléstudomány. Ebben a témában is értékes munkakapcsolat alakítható, fejleszthető az elmélet és gyakorlat munkásai közt. Ezért is tanulmányozásra ajánlhatók gyakorló pedagógus társainknak SZARKA JÓZSEF tanulmányából több részletet. Ilyenek az általános műveltség fokozatosán mindenki számára történő általánosságá válásáról szólnak, illetve a korszerű termelésre, a kommunista életvitelre való nevelésre, a termelésben és a termelt javak elosztásában jelentkező társadalmi, erkölcsi állásfoglalásra, cselekvésre való nevelés elméleti kérdéseire utalnak. Ezek egyben azokat a közvetlen gyakorlati pedagógiai feladatokat is bemutatják, amelyekkel már ma is az iskolákban, az üzemekben, a családban a tanulók és nevelők szembe találják magukat.

Bizonyára mindenki „időszerűnek” tartja azt az igényt, hogy a neveléstudomány és a gyakorlat egyaránt határozottan „nevelésközpontú” szemléletet érvényesítsen a munkájában. Nagy érdeklődést kelthet mindnyájunk-

ban az a program, hogy a neveléstudomány és a gyakorlati pedagógia együtt valósítsa meg azt az embert, „aki korszerű és szükséges ismeretekkel rendelkezik, mégpedig szilárdan, teljesítményképesen rendelkezik ezekkel és ezzel együtt képes és kész arra, hogy a szocialista, illetve a kommunista társadalom magasrendű és szigorú társadalmi-erkölcsi normái szerint éljen”. Az iskolai és társadalmi élet mindennapjai hozzák felszínre az igényt, hogy az erkölcsi neveléssel összefüggésben foglaljuk az esztétikai neveléssel, mint „az egész nép szocialista tudatra nevelésének egyik különösen hatékony eszközeivel”. A neveléstudomány számára nagyon is időszerű feladatnak látjuk SZARKA JÓZSEF tanulmányával egyetértve az esztétikai nevelőhatások rendszerének kialakítását és az esztétikai nevelés tartalmának korszerűsítését.

Sok feladattal kapcsolatban került a tanulmány második részében kifejtésre az a téma, amelyet SZARKA JÓZSEF „kutatásmetódikai problémának” nevez: ez a neveléstudomány és a gyakorlat, gyakorlati tapasztalatok általánosítása közti viszony. Gondolom mindnyájan egyetérthetünk azzal az állásponttal, hogy a „neveléstudományok a nevelés gyakorlatát, az iskolareform megvalósítását, az iskolák mindennapi oktató-nevelő munkáját kell szolgálnia”. Természetesen nem a „receptvárók kiszolgálása”, de nem is minden, bármilyen pedagógiai gyakorlat tudományos vizsgálata, hanem az élenjáró, a legjobb gyakorlati munka tanulmányozása a neveléstudomány feladata. SZARKA JÓZSEF a továbbiakban az Országos Pedagógiai Intézet és a mindenki által várt akadémiai kutató csoport, továbbá a felsőoktatási intézmények kísérleti, kutató programjának helyes arányokban, határozott reális munkamegosztásban történő megtervezését követeli és ebben újra találkozik a gyakorló pedagógusok többségének felfogásával. A közvetlen iskolai és mindennapi munkánk eredményességét várjuk elég nagy mértékben a jól tervezett, szervezett, tudományos programmal és irányítással lefolytatott kísérletektől, ezek feldolgozásától, a gyakorlat számára történő továbbítástól. Helyes program mellett az elmélet és gyakorlat számára hasznosak azok a tematikus tanácskozások, amelyeket az O. P. I. a gyakorlat embereivel szervez. A kutatási tervek kialakítását, a távlati tervek helyesbítését is szolgálhatják az ilyen tájékozódások. Biztos, hogy az országot behálózó irányított kísérletező munka dokumentációjának feldolgozása a fokozatos fejlődést hozza magával. A gyakorló pedagógusok is felmerül a gondolat, hogy a neveléstudomány legtöbb területét érintő tudományos vizsgálatok, tanulmányok még határozottabb eredményeit várja attól, ha az elmélet munkásai tudományos témáik vizsgálatában nem elégszenek meg az irányított és ellenőrzött gyakorlat szemlélő

tanulmányozásával. Helyesnek látnánk, ha az elmélet munkásai maguk is hosszabb időn át végzik ezt a pedagógiai gyakorlatot (tanítanak, nevelnek a kutatás idején és témájához kapcsolódó iskolában); ez a munka a valóban szakszerű kutatási kontrollt is biztosítaná. Azt is megfontolandónak tartjuk, hogy a viszonylag optimális körülmények közt működő „iskola laboratórium”-ban is, újra a tudományos kontroll érdekében, valósítsák meg azt, amit SZARKA JÓZSEF így fogalmaz meg: „a tudományos vizsgálat és elemzés tárgyává tehető gyakorlaton nem mindenfajta és nem valamennyi gyakorlati tevékenységet kell érteni, hanem a legjobb, az élenjáró, az új elemeket is segítő, valóban kezdeményező, valóban kísérletező gyakorlatot”.

A felszabadulás óta megoldatlan közoktatáspolitikai jellegű probléma megoldását is segíti annak a feladatnak elvégzése, amit SZARKA JÓZSEF a pedagógia területén is folyó ideológiai harc szükségességével kapcsolatban említ: a szocialista országok neveléstudományi együttműködése a burzsoáz filozófiai és pedagógiai nézetek elleni tudományos harcban és támadásban ezek ellen (SZARKA elsősorban a neokatolikus, az egzisztencialista és pragmatista pedagógiai irányzatokat említi), azért is, mert a gyakorló pedagógusok szemléletének tisztázását is elősegíti.

SZARKA JÓZSEF tanulmányának befejezésében a kutató munkával kapcsolatos kérdéshelyzetre és a neveléstudományi közélet javítására vonatkozó elgondolásait ismerteti.

A gyakorló pedagógus ezek után is érthető érdeklődéssel olvassa vagy újra elolvassa NAGY SÁNDOR tanulmányát „A neveléstudomány rendszertani problémáiról”. A tanulmány a középiskolai tanárképzés pedagógiai tantervének reformvitáját ismerteti, és ezzel összefüggésben több észrevételt, javaslatot, állásfoglalást ismertet a neveléstudomány rendszerére vonatkozó és korunk követelményeiből következő változtatásokról. A szocialista pedagógia kérdéseiről szóló tudományos művei révén is a gyakorló pedagógusok közt ismert szerzőnek ez az értekezése nagy érdeklődésre tarthat számot. A tanulmányt olvasó gyakorló pedagógusok egy része valószínűleg nem ismeri az egyetemi pedagógiai oktatásban is követett rendszertani felépítést. Ennek ismertetését és részleteiben is tudományosan megalapozott elgondolású összevezését adja meg a tanulmány, amely a neveléstudomány igen nagy érdeklődésre, esetleg további vitákra is igényt tartó rendszertani koncepcióját széles alapokon világítja meg.

Biztos, hogy ezt a tanulmányt azért is nagy érdeklődéssel olvashatják a pedagógusok, mert a jelenlegi és a jövőbeli tanárképzés neveléstudományi alapjaira, illetve régebben végzett pedagógusok pedagógiai tanulmányaik korszerű kiegészítésére, helyesbítésére, a további önkép-

zésre kapnak eligazítást. NAGY SÁNDOR külön-külön, de egymással szoros összefüggésben ismerteti a nevelés alapjait, az oktatás elmélete és a nevelés elmélete című és tárgyú egyetemi neveléstudományi stúdiumok rendszertani problémáit. A neveléstudomány lényegének, rendszertani kérdéseinek, jellegének, a többi tudományokhoz való viszonyának, kapcsolatainak (elsősorban a pszichológiáról, a filozófiáról, a szociológiáról és sok más társadalomtudományról van itt szó) összefoglaló ismeretetését nagyon igénylik a pedagógusok. És ezt nem szabad tőlük zokon venni, mert az egyes részletekről szóló tudományos feldolgozások, tanulmányok olvasása sokkal több és mélyebb pedagógiai (pszichológiai, filozófiai stb.) tudományos felkészültséget igényel, mint amilyen a gyakorló pedagógusok tekintélyes hányada rendelkezhetik. Az ilyen tanulmányok, mint NAGY SÁNDORNAK a rendszertani írása, tudományos mélysége mellett is átfogó kérdésekről adnak útmutatást, és szinte várják az olvasók is az egyetemi pedagógia oktatás három nagy témaköréről a korszerű rendszerben felépített új egyetemi tankönyveket. NAGY SÁNDOR tanulmánya a pedagógia alapjairól szóló stúdiumok első fejezetének a „Nevelés és neveléstudomány” témáját javasolja, amiben a nevelés meghatározása, a nevelés szocialista fogalma, tartalma, az ezt megvalósító iskolarendszer bemutatása, a neveléstudomány tárgya, felosztása és egyes átfogó kutatási módszertani kérdések szerepelnének. Javasolja továbbá, hogy a következő rész a nevelés lehetőségét tárgyalja. A nevelhetőséggel összefüggésben a tárgykör biológiai alapú kifejtése mellett a pszichológiai és a szociológiai fejtegetésekkel a nevelés és környezet, általában a pedagógiai helyzet és körülmények szélesebb tárgyalását látja szükségesnek. Ezzel a gyakorló pedagógus azért is nagyon egyetértene, mert az ilyen egyetemi tanulmányok, az ilyen tudományos feldolgozások a napi iskolai munkához sok konkrét segítséget is adnak. A téma ilyen feldolgozása nemcsak agitatív jellegű hatást gyakorolna a szocialista pedagógiai optimizmus realizálására. NAGY SÁNDOR tanulmányának egyik legérdekesebb része az, amit a „Nevelés célja és feladatai” című tárgykör tartalmával kapcsolatban elmondott. Nagyon indokoltnak látszik, hogy a nevelés céljának mélyebb, részletező és szocialista viszonyainkra konkretizált meg tárgyalása után a nevelés homogén feladatcsoportjait, mint a nevelés főfeladatait vizsgáljuk meg (értemi, erkölcsi, politechnikai, esztétikai, testi nevelést, illetve egyes szakemberek által a főfeladatokat kibővítve még a közösségi és világnézeti nevelésről van szó). Ezután valóban inkább csak vázlatosan tárgyalandók a nevelés különböző területei, amelyeknek részletes ismertetésére a nevelés és az oktatás elméletének feldolgozása során még visszatérnek (pl. nevelés az ifjúsági szerve-

zetekben, a tanítási óra, a szakköri tevékenység stb.). A nevelés tényezőiről szóló tárgykörrel lezárulna a nevelés alapjainak ismertetése, és ezután következne az a probléma: mi helyesebb, a nevelésselélettel vagy a didaktikával folytatni a tanárképzést. NAGY SÁNDOR cikke ezt a problémát részletesen vizsgálja és arra a következtetésre jut, hogy az egyetemi pedagógiai oktatásban helyes, ha a didaktika megelőzi a nevelés elméletét. NAGY SÁNDOR tanulmánya úgy látja, hogy miután A nevelés alapjai-ban felvázolták a nevelés egész feladat-és területrendszerét, utána a didaktikában a tanítási óra, a szakköri munka s az oktatással összekapcsolt munkaoktatás területének speciális kérdéseit dolgozzák fel, majd visszatérnek a nevelés főfeladatának elemzésére. Ezeket a feladatokat a didaktikában már áttekintett területekre és az azokon túli területekre egyaránt kivetítik. Véleménye szerint ez a kivetítés a nevelésseléletben konkrét módon azért történhetik, mert a didaktika ismeretében ezek a tanulmányok jobb eredményre vezethetnek. Például az erkölcsi nevelés, mint főfeladat konkrét elemzése ezért hatásos, mert az erkölcsi nevelésnek a tanítási órákon belüli lehetőségeivel, ennek az oktatás tartalmi, szervezeti és metodikai kérdéseivel kapcsolatban már megismerkedtek. NAGY SÁNDOR ilyen rendszerezése alapján a nevelésselélet végén szintetikus összegezések formájában eljutnak például a világnézeti nevelés teljes és részletes tárgyalásához, a családi, ifjúsági mozgalmi életben folyó nevelés, a termelő munkával kapcsolatos nevelési feladatok összefoglaló elemzéséhez. Úgy látja, hogy az ilyen szintézis nemcsak a tanárképzés szempontjából nélkülözhetetlen, hanem „a neveléstudomány jelenlegi, több tekintetben nagyon is problematikus rendszertani helyzetében is elkerülhetetlen”.

A továbbiakban a gyakorlati pedagógia szempontjából nagyon is érdekes és szinte naponta felmerülő problémákkal foglalkozik a tanulmány. A gyakorló pedagógus is úgy látja, hogy a neveléstudomány tárgyának kibővítése az „iskolai pedagógián” túl indokolt és szükséges. A nevelés-oktatás egységének gyakorlati megvalósítása felveti azt is, hogy nem érkezett-e el az idő egy egység, a tanárképzési célú tárgyalásban is egységben kifejtett pedagógia rendszerének kidolgozására, még akkor is, ha ez a tanulmány az ilyen igényt „utópisztikus”-nak tartaná.

Mostani tanévünk egyik aktuális kérdésével találkozunk még NAGY SÁNDOR tanulmányában, a Nevelési Terv és a tanterv kapcsolatáról szóló fejtegetéseiben. A tanulmány szerint „a tanterv elsősorban tartalmi kérdésekkel foglalkozó pedagógiai műfaj, a nevelési terv ellenben inkább a nevelési követelményrendszer magában foglaló dokumentum”. Elismeri, hogy mindkettő tartalmaz olyan elemeket,

amelyek főleg a másik pedagógiai dokumentumra jellemzőek. Érthetőnek tartja azt az igényt is, amely így fogalmazható meg: „A nevelési terv legyen az a dokumentum, amely a nevelés valamennyi főfeladatának és területének konkrét követelményeit szisztematikus módon tartalmazza, s így végső soron szabályozó műfaj legyen abban a tekintetben is, milyen követelményekből kell az oktatás tartalmát meghatározni.” A problémával kapcsolatban ez a tanulmány is arra a következtetésre jut, hogy a nevelési terv és tanterv egyesítése szükséges, de egyelőre elég meghatározhatatlan még az, hogy mikor valószínűleg meg ez az egység. Ezért is nem látja lehetségesnek a neveléstudomány olyan rendszerének megvalósítását sem, amelyben a nevelés folyamata, alapelvei és tartalma után az oktatás folyamatát, alapelveit és tartalmát tárgyalják, hanem úgy véli, továbbra is a didaktika előzze meg rendszertanilag is a neveléstudományt. A gyakorló pedagógusok érdeklődéssel és haszonnal olvashatják a didaktikán belüli rendszertani problémák ismertetését és egyetérthetünk abban, hogy a didaktikán, annak egyes fejezetein (pl. az oktatás tartalmáról, az oktatás szervezési kérdéseiről, az oktatás módszereiről) belül érintett rendszertani problémák felvetik a neveléstudományt, illetve a neveléstudomány egészében a rendszertani elrendezés, az ehhez szükséges sokoldalú kutatás, vizsgálat, kísérletezés szükségességét. Mindezekben a neveléstudomány művelői a tervszerű együttműködés révén nagyon sok segítséget kaphatnak a gyakorlat embereitől.

A tanulmány befejező része még egyszer visszatér a neveléstudomány és didaktika olyan közös területeire, mint az értelmi nevelés és politechnikai képzés, illetve a világnézetű nevelés, közösségi nevelés fejezeteinek szintetizáló szerepére. A nagyon alapos és reális fejtegetéseket tartalmazó tanulmány záró szavai maguk is elismerik, hogy mindez csak vázlatos képet ad a neveléstudomány tanárképzési szempontú rendszertani problematikájáról, de a gyakorló pedagógus maga is úgy látja, hogy a megfelelő tervszerű kísérletek, anyaggyűjtés, kutatás és elemzés után legalább ennek a rendszernek a felépítése és a neveléstudomány egészét átfogó (esetleg több kötetes) pedagógia megírása, kiadása a gyakorló pedagógusok irányítása, meg a pedagógusképzés érdekében nagyon is aktuális.

KISS ÁRPÁD tanulmánya „Neveléstudomány és tudományosan irányított nevelés” cím alatt — ahogy bevezetőben maga is kifejti — a pedagógiai kutatáshoz segédletet és a gyakorlati pedagógiához eligazítást akar adni. Habár az ilyen célból készült tanulmányok a pedagógia egyes részéről szólnak inkább, mégis ez a tanulmány is — az előző kettő is — a neveléstudomány egészét érintő kérdések elemzésére is kitér. KISS ÁRPÁD

általában és a szocialista pedagógiára nézve különösen fontosnak tartja ebben a tanulmányában, hogy a neveléstudomány és a gyakorlat munkálataiban egyaránt legyen meg az útjat, a fejlődőt felismerő nevelői gondolkodás, a tudományos rendszerben alkotó elméleti és gyakorlati igényesség. Úgy gondoljuk, ez lehet alapja az olyan törekvésnek, hogy megteremtjük együtt azokat a lehetőségeket, amelyekkel a NAGY SÁNDOR tanulmányában is előtérbe került feladatot, a teljes szocialista pedagógiánkat tárgyaló mű megírását megvalósítjuk. Lényegében KISS ÁRPÁD is ezt mondja ki, amikor így ír bevezetésként: „Mind kevesebb nézetnek, felfogásnak, véleménynek és mind több igazolt tételnek kell a pedagógia tartalmát alkotni.” Ebben az igényben a gyakorló pedagógus együttműködik a tudományos kutatóval.

KISS ÁRPÁD tanulmányának második része a neveléstudomány előtt álló feladatokról tájékoztat a Pedagógiai Tudományos Intézet kutatási programjának és M. N. SZKÁTKIN által kidolgozott és az OSzSZK. tudományos intézetben folyó kutatásokról szóló tervzetnek az ismertetésével. Az első dokumentumban szereplő vizsgálati feladatok részben ismeretesek sok gyakorló pedagógus előtt, hiszen ezekben mint közreműködők több iskola pedagógusai részt vesznek. Ezek a feladatok az alább ismertetendő területeken, első sorban az iskolareform előkészítését és megvalósítását szolgálják. Közvetve természetesen a neveléstudomány olyan problémáinak megoldását is elősegítik, amelyekről NAGY SÁNDOR vagy SZARKA JÓZSEF tanulmánya szól. A program főbb tárgykörei tehát a következők:

1. Az alpműveltség és az általános iskola és gimnázium tanterve.
2. Az iskolai pedagógiai munka nagyobb hatékonyságát segítő módszerek kidolgozása és elfogadtatása.
3. A tantervi anyag tanításának, az alkalmazott eljárásoknak tudományos elemzése, értékelése.
4. Az iskolai követelmények és teljesítmények viszonyára vonatkozó vizsgálatok.
5. Végül a tanulók megterhelésére,
6. a tanulók értékelésére,
7. a tanulók közti egyéni különbségek miatt adódó pedagógiai problémákra,
8. a pedagógus munka eredményességének feltételeire vonatkozó vizsgálatok.

A sokirányú vizsgálódási program megvalósításának sajnálatosan korlátozott lehetőségeire vet fényt az a megjegyzés, hogy programtervezetből kihagyták például az új tanítási eszközök hatékony felhasználásának vizsgálatát. Az pedig közismert, hogy a gyakorló pedagógusok és az elmélet munkásai egyaránt ismerik ezek jelentőségét, naponta látjuk, tapasztaljuk, milyen küzdelmet vívnak az iskolákban a pedagógusok, legtöbbször megfelelő

irányítás nélkül, elszigetelten, mindenütt elől-
ről kezdve a kísérletezést a vetítéssel, filmmel,
rádióval, magnetofonnal, elektrofizikai eszkö-
zökkel, biológiai tenyészetekkel, táblai vázla-
tokkal stb. Hol van az a pedagógiai eszközökkel
foglalkozó tudományos intézet, amely ezt a
munkaterületet kézben tartaná, a gyakorló
pedagógusok százainak ilyen kísérletezését
vezetné, a tizezreknek eligazítást adna.

A gyakorló pedagógusok nem ismerik rész-
leteiben az Országos Pedagógiai Intézet kutató-
társi tervét, sem a neveléstudomány távlati
programját, valószínű, hogy az 1957-ben
készült P. T. I. terv is módosult, mégis a SZKÁTKIN
által kidolgozott tervezet reálisabbnak,
konkrétabbnak, aktuálisabbnak látszik a napi
iskolai élet problémáinak ismeretében. Igaz,
hogy az 1957-es P. T. I. program részletezése
több olyan feladatra utal, amelyek SZKÁTKIN
tervében is megtalálhatók, de ha csak a nagy
tárgykörökre hívjuk is fel itt a gyakorló peda-
gógusok figyelmét, bizonyára sokan kedvet
kapnának ahhoz, hogy tudományos intézmé-
nyeink irányítása mellett közvetlenül is bele-
kapcsolódjanak a tudományos igényű kutatási
munkába. SZKÁTKIN szervezte szerint a vizs-
gálódás főbb területei:

1. Az iskolai tanulmányok és a termelő-
munka összekapcsolása.

2. Modern taneszközök, gazdaságos tanu-
lás. (Utalok itt arra a megjegyzésre amit a
P. T. I. programmal kapcsolatban fentebb
megemlítettem magának a tanulmányokat ismer-
tető gyakorló pedagógus.)

3. A tanulás motiválása

4. Az aktivitás.

5. A tanítási óra és más szervezési formák.

6. A tanulmányi idő beosztása.

7. Az iskola épülete és berendezése.

KISS ÁRPÁD tanulmányának harmadik
része arra a kérdésre ad konkrét bizonyító
választ nagy példaanyag felhasználásával,
képesek vagyunk-e sikeres pedagógiai kutató-
sok végzésére, rendelkezik-e a neveléstudomány
olyan módszerekkel, amelyeknek felhasználása
megbízható eredményekhez vezet. A válasz
megadása során KISS ÁRPÁD újra kitér arra
a megállapításra, amelyet már másutt is han-
goztatott, hogy ugyanis a pedagógia elméleti
és gyakorlati művelőiben — a hivatásos és
természetes nevelőkben is — meglevő konser-
vativizmus akadályozza a tudományos igényű
kísérletezés, kutatás és feldolgozás széles-
körű kibontakozását. Mégis úgy látja, megvan
ma a lehetősége a kutatások fejlődésével az
eredményes pedagógia megteremtésének. Ezzel
kapcsolatban egyetérthetünk KISS ÁRPÁD
megállapításával: „A pedagógia tájékozódása
az objektívebb eredményeket ígérő induktív
módszerek irányába nem a pedagógiai belül
végbement ugrásszerű változás következmé-
nye, hanem részben az evolúciós elmélet, rész-
ben a természettudományos gondolkodás és

módszerek kiterjesztése a nevelés körébe tartó
jelenségek vizsgálatára.” Ennek elfogadásával
tartjuk helyesnek a programot: a tervszerű,
a különböző eszközök és eljárások közbeiktatá-
sával segített és ellenőrzött megfigyelés és
kísérlet biztosíthatja a régi és új problémák
megoldásának módját. Azt újra hangsúlyoz-
zuk, hogy helyesnek tartjuk a kísérlet és meg-
figyelés egyesítését a kontrol vizsgálatokban az
elméleti pedagógus közvetlen, aktív részvéte-
lén keresztül minden pedagógiai folyamatban,
művelésben.

A továbbiakban a tanulmány részletesen
ismerteti a megfigyelés, az ehhez kapcsolt
kikérdezés, a közvetlen vagy eszközök révén
követett megfigyelés, a mérés (felmérés),
a statisztikai elemzés módjait, eljárásait.
Ezeknek értékelésére itt nem térünk ki.

Az a véleményünk, hogy a tanulmány II.
részének és más (például a kísérletre vonatkozó
cikk) alapos tanulmányozása nélkülözhetet-
len a pedagógiai vizsgálódásokban, kutatások-
ban résztvevő minden szakember számára.
Az ilyen kutatások után lehet szó a tudomá-
nyosan irányított nevelés megvalósításáról,
és erre mindig teljesebben nagy szükségünk
van. Az első három tanulmány alig egy negyedét
teszi ki az egész kötet terjedelmének. Mégis
ezek részletesebb ismertetését azért tartottam
szükségesnek, mert a következő két tanulmány
az előzőkben kifejtett álláspont igazolását
adja, a neveléstörténeti tanulmányok a neve-
léstudományi kutatások másik oldaláról
tárják fel az eredményeket; a könyvtári és
bibliográfiai cikkek, közlemények pedig a neve-
léstudományi kutatások segédleteiről, forrásai-
ról adnak tájékoztatást. Mindezek mellett
önmagukban is érdekes a gyakorló pedagógus
számára sokféle és közvetlen felhasználás lehe-
tőségét biztosító tanulmányok ezek.

FALUDI SZILÁRD „A tantervek készítését
megalapozó pedagógiai kutatások” című tanul-
mányában néhány olyan problémakörrel talál-
kozunk, amelyeket a szerző már a tantervi
reformokat előkészítő munkálatok során is-
mertetett. Annak idején ezek a cikkek, ismerte-
tések természetesen fontos szolgálatokat tettek
az iskolareformot előkészítő szakmai propa-
gandán keresztül a tervezetekkel ismerkedő
pedagógusoknak. A mostani tanulmány össze-
foglaló jellegű és bizonyos szempontból a reform-
munkálatokra vonatkozó indoklás, illetve
a további, későbbi tudományos munkára
vonatközoan útmutató jellegű. Az első rész
a tantervek, a tudományos módszerű tanterv-
készítés szükségességéről és fontosságáról szö-
lvé eljut ahhoz a megállapításhoz, hogy a tan-
tervek készítését megelőző kutatószöveknak a cél,
a feladatok, a tartalom és a módszerek funk-
cionális kapcsolatait, kölcsönösen meghatározó
elemeket kell feltárniuk. Másiképpen szólva
a tantervek kialakításához szükség van a cél
és feladat rendszer meghatározásához elvezető

objektív vizsgálatokra, amelyekkel azután az iskolatípus, az életkor és a tantárgyak rendszereinek viszonylatában lehet kimunkálni a cél és feladatok valamennyi összefüggését. A tanulmány második része a cél és feladatok rendszerének társadalmi meghatározottságából kiindulva a tantervek készítésére vonatkozó kutatásoknak két főszakaszt jelöl meg:

1. a társadalmi igények kutatását, mert ezek a cél és feladatok rendszerét valóságosan meghatározzák;

2. azután a cél és feladatok sajátosan pedagógiai megfogalmazása érdekében is ezeknek a társadalmi igényeknek pedagógiai jellegű áttételezését kell megvizsgálni. Vagyis iskolatípusok és fokok, didaktikai (vagy talán inkább pedagógiai, azaz nevelési és oktatási szempont együttes?) szerkezetek, életkori sajátosságok szerinti kimunkálást előkészíteni.

A kutatási főfeladatnak megfelelően a vizsgálatok főbb szempontjait ezekben látja:

1. A célokat és feladatokat az általános pedagógia síkján elsődlegesen megfogalmazzuk.

2. A társadalom korszerű művelődési anyagát és követelményeit megvizsgáljuk.

3. Az egyes tantárgyak tanításával kapcsolatos tapasztalatokat kritikailag értékeljük.

4. A különböző országok általános és tantárgyi céljait és feladatait összehasonlító módon vizsgáljuk.

5. Általános pedagógiai elmélet történeti és tantárgytörténeti tanulságokat levonjuk.

A tanulmány további részében sokoldalúan megvizsgálja a korszerű műveltség, művelődési anyag kidolgozásának alapelveit és azokat a következtetéseket, amelyekkel a reform tantervek ismertetése során már találkozunk.

Az értékelés harmadik fejezete rátér a tantárgyi oktatás tapasztalatainak kritikai elemzésére mint kutatási feladatra és módszerre. Egyetértünk a szerzővel abban, hogy a tantervkészítő kutatások induktív jellege azt jelenti a tantárgyak oktatásának vizsgálatában is: „A célok lehetséges legjobb realizálását keressük, megértve és vizsgálva a célokat mint normatív társadalmi gyakorlati követelményeket és mint különböző pedagógiai hatásfokú megvalósulókat.” Éppen ezért helyesnek tartjuk az olyan tantárgyi pedagógiai vizsgálatokat, amelyek az oktatás és nevelés egész területére kiterjednek és a tanterv „nevelési” vonatkozásairól az egyes tantárgyakkal összefüggésben sem feledkeznek meg. Érthetően kifogásolja ez a tanulmány azt, hogy a szakértői módszertanok nemigen foglalkoznak a tantárgyak nevelési kérdéseivel és azt, hogy a tantervkészítési elmunkálatokban a szakmódszertan művelői nem dolgoztak olyan, őket közvetlenül érintő feladatokkal, mint a szaktárgyi tantervi anyag kiválasztására és felépítésére vonatkozó kutatások. A gyakorló pedagógus csak örül, ha ilyen értelmezéssel

találkozik, hogy a tantárgyi pedagógia egészét együttesen kell vizsgálni és kidolgozni, továbbá azzal, hogy a tantervek tantárgyi anyagának pedagógiai értékelése csak úgy lehetséges, ha a megvalósuló tantárgyi gyakorlati pedagógia és ennek következményei tudományosan és tervszerűen végzett kísérlet és kutatás tárgyát képezik a reform tantervek bevezetése előtt, sőt ennek első éveiben is.

Az általános iskola Nevelési Tervének kiadása után különös érdeklődéssel olvassuk JUHÁSZ FERENC „A gyakorló pedagógusok részesedése a nevelélméleti kutatásban” című tanulmányát. Az iskolákban akadtak, akik bizonyos szkepticizmussal fogadták a Nevelési tervet: irreálisnak, kísérleti alap, indokoltság és igazoltság nélküli elméleti munkának látják még azután is, hogy a kísérleti felhasználásról, a sokoldalú megvitatról sok dokumentum és közvetlen tapasztalatuk adhatott nekik meggyőző tájékoztatást. JUHÁSZ FERENC munkája elsősorban további, a nevelélmélet területein tervezhető kutatások és kísérletek módjára, programjára előremutató értekezés. Ugyanakkor ismertető jellegénél fogva abból a szempontból is értékes propagandacikk, mert a nevelélméleti tudományos megállapítások, a reformmal kapcsolatos nevelési feladatok realizálásáról győzheti meg a gyakorló pedagógusokat.

JUHÁSZ FERENC az 1954-től folyamatosan végzett tapasztalatgyűjtés, feldolgozás, a kísérleti program kidolgozása, majd a kísérletezés, a kutatás módszereiről ad tájékoztatást, és ezzel a további ilyen tudományos jellegű, gyakorlati érdekű munkálatokra útmutatást. Megjegyzi, hogy a gyakorló pedagógusok tapasztalatainak begyűjtése, feldolgozása a kísérleti tervekhez kiindulási alapot is nyújtott. Igaz, hogy az ilyen munkálatokat elsősorban nem elvi, hanem gyakorlati megfontolások alapján indították. Mégis a további korszerű nevelélméleti kutatások érdekében most már bizonyára minden területen, az erre hivatott intézményekben alapelv, hogy az elméleti, tudományos célú és csak következményeiben gyakorlati értékű kutatásokban a gyakorló pedagógusokkal együtt közvetlenül végzett és megfigyelt gyakorlati vizsgálata nem nélkülözhető.

JUHÁSZ FERENC tanulmányának az a része, amely a Nevelési Terv előkészítését szolgáló kísérletekről szól, eléggé ismert már azokból a tájékoztatókból, amelyek részben JUHÁSZ FERENC, részben munkatársai cikkeiben, és magában a Nevelési Tervben is eljuttattak hozzánk. Mégis egészében különösen a módszerekre, ezek indoklására vontakozóan jó összefoglalást ad a következő témák ismertetésével:

1. A tapasztalatok leírása, mint a nevelélméleti kutatásba való bekapcsolódás egyik formája.

2. Az egyéni megfigyelés szerepe és jelentősége a tapasztalatok gyűjtésében.

3. A kollektív megfigyelés és elemzés módszere.

4. A kutatómódszerek fejlődése a Nevelési Terv kidolgozásának időszakában (A megfigyelés és kísérletezés megszervezésének módszereiről van itt szó.)

5. A beszélgetés és kísérletezés módszere a Nevelési Terv kidolgozása érdekében.

6. A Nevelési Terv kísérleti jellegű bevezetésével együtt új módszerek keresése (a kutatás-kísérletezés-tapasztalatfeldolgozás komplex módszereiről beszél a fejezetben).

Úgy gondoljuk, a módszertani tájékoztatásait más pedagógiai témájú kísérletben, kutatásban is eredményesen lehet felhasználni.

A tanulmány-kötetben külön helyet foglalnak el azok az értekezések, amelyek neveléstörténeti témákat dolgoznak fel. Anélkül, hogy tárgyuknál vagy érthető programjuknál fogva alá lennének rendelve az előbbieken ismertetett tanulmányoknak, kapcsolódnak ezekhez, teljessé teszik a neveléstudományi kutatások témaválasztásairól és módszereiről szóló kötetünket.

Egyetértünk KÖTE SÁNDOR „A neveléstörténeti kutatás helyzete, jelentősége és feladatai” című tanulmánya megjegyzéseivel arról, hogy a céltudatosan szervezett neveléstörténeti kutatások nem adnak mindig közvetlen eligazítást a gyakorló pedagógusnak, mégis ezeknek a kutatásoknak igen nagy a jelentősége a reform előkészítése és bevezetése idején. A gyakorló pedagógusnak meg kell értenie ugyanis az iskolareform történeti jelentőségét, a pedagógia kérdéseit történeti szemlélettel kell megközelíteni és így az összefüggések szélesebb körére támaszkodhatunk. Ezért is érthető KÖTE SÁNDOR aggodalma, hogy ezeknek a neveléstörténeti kutatásoknak ma nincs szervezett intézménye.

KÖTE SÁNDOR tanulmánya után FÖLDES ÉVA „A neveléstörténeti kutatás feladatai a korszerű tanárképzés kialakításában” című értekezése is olyan benyomást kelt az olvasóban, a gyakorló pedagógusban, hogy e neveléstörténeti stádiumok a tanárképzésben nem kapják meg azt a hangsúlyt, amely pedig azt sajátos szerepenél fogva megilleti. KÖTE SÁNDOR is fontos feladatnak jelöli meg egy neveléstörténeti egyetemi tankönyv megírását, FÖLDES ÉVA pedig ismerteti a neveléstörténeti, egyetemi és főiskolai oktatás programjának tervezését. A tervezet indoklása és általában a neveléstörténeti oktatás fontosságának igazolása ebben a tanulmányban is valamiféle apologetikus stílust alakít ki. Tudjuk, hogy ennek megvannak az előzményei és sajnálatos, hogy a neveléstörténeti tudományos kutatásoknak ma tudományáguk elfogadásáért néha éppen úgy kell harcolniuk, mint például az

összehasonlító pedagógiai kutatások művelőinek.

A pedagógusok között a neveléstörténeti kutatásoknak, tanulmányoknak még ezután kell szélesebb körben munkatársakat szervezni, ezért indokolt SIMON GYULA tanulmánya (Neveléstörténeti kutatás levéltárakban), amelyben értékes, közvetlenül felhasználható gyakorlati jellegű szaktanácsokat ad a kevés gyakorlattal rendelkező pedagógusoknak a kezdő neveléstörténeti kutatásokhoz. Ugyanilyen jellegű HANZÓ LAJOS tanulmánya, amelyik „A helytörténeti kutatások időszerű kérdései” címen általában a helytörténeti kutatások kialakulását, módszereit s ezen belül a nevelés és művelődéstörténeti kutatások problematikáját ismerteti.

A mostani ismertetésünkben azért nem foglalkoztunk részletesebben a neveléstörténeti kutatásokról szóló különben értékes tanulmányokkal, mert az a véleményünk, hogy folyóiratunk lapjain érdemes lenne a neveléstörténeti tudományos munka egész problematikáját megvizsgálni, megvitatni. Sok téves, helytelen nézet, állásfoglalás és a neveléstudomány egészének értékelésében sokszor káros vélemények helyreigazítását lehetne ezzel elérni.

A gyakorló pedagógus külön érdeklődéssel vizsgálhatja azokat a cikkeket, közleményeket, amelyek a pedagógiai szakirodalmat összegyűjtve tároló és prezentáló könyvtárra, a pedagógiai bibliográfiákra, lexikonokra és enciklopédiákra vonatkoznak. WALDAFFEL ESZTER „Az Országos Pedagógiai Könyvtár a neveléstudományi kutatás szolgálatában” című értekezése az elmélet és gyakorlat pedagógusainak ad szakszerű, tudományos rendszerezésű és közerthető útmutatást a kitűnő szakkönyvtárunk működéséről, tevékenységéről és felhasználásának módjáról. Bár az Országos Pedagógiai Könyvtár sokoldalú publikációs munkája révén sok segítséget ad minden pedagógiai tanulmányozás számára, ennek a tanulmánynak az iskolához való eljuttatása (például különlenyomat formájában) az szolgálatot tenne az érdeklődő pedagógusoknak.

ZIBOLEN ENDRE a pedagógiai enciklopédia- és lexikon irodalom történeti szemlét és a legújabb kiadványok áttekintését adja cikkében. Ezzel mind a neveléstörténeti kutatásoknak, mind valamely neveléstudományi problémákör feltárásához ad segítséget. Külön érdekessége van annak az ismertetésnek, amit a szerző a nemrég megjelent szovjet és német pedagógiai enciklopédiákról ad, hisz ezzel a kötetünk olvasóinak ad tájékoztatást és segítséget.

A tudományos kutatás segédletei, közvetlen anyagellátása szempontjából is értékes ZIBOLEN ENDRE cikkének bibliográfiája, tájékoztatója. Ugyancsak áldozatos munkával,

tudományos apparátussal készült JÁKI LÁSZLÓ bibliográfiája a pedagógiai bibliográfiái szakirodalomról, illetve TÓTH GÁBOR 170 oldalas bibliográfiái munkája, amely a Magyar Pedagógia tizenkilenc évfolyamának (1932—1950) tartalom és névmutatóját adja a tudományos kutatók és tájékozódó pedagógusok kezébe. Mivel ennek a folyóiratnak, amelyik jelentős szerepet játszott a magyar nevelés-tudomány történelmében, ugyanilyen bibliográfiái feldolgozása 1932-ig megtörtént, TÓTH GÁBOR valóban fontos, tudományos jelentőségű, hézagpótló munkát végzett ennek a publikációnak elkészítésével.

Ismertetéseink, gondolataink közlésének befejezéséül még egyszer visszatérek a bevezetőben felvetett és közben is fel-felbukkant problémára: az elmélet és gyakorlat kapcsolatára a pedagógiában. Meggyőződésem, ennek a tanulmánykötetnek sajátos céllal szerkesztett anyaga sokban hozzájárul ahhoz, hogy sok-

és mindig több pedagógus eljusson a kísérletezés, a kutatás tudományos lebonyolításához és feldolgozásához. Így ABODY BÉLA igénye is hamarabb valósul meg: a valóban kísérletező gyakorló pedagógusok is publikálják tudományos kutatásaik konzekvenciáit. Ugyanígy szolgálják ezek a tanulmányok azt a követelményt, amit KISS ÁRPÁD a Köznevelés múlt évi vitájában úgy fogalmazott meg, hogy a neveléstudomány segítse a gyakorló pedagógust a célok és feladatok világos megfogalmazásával, tárjon fel új utakat a célok felé a pedagógiai tények, összefüggések, eljárások, módszerek és eszközök ismertetésével. Mindinkább elvárhatjuk a gyakorló pedagógustól, hogy a tudományos jellegű eredmények ismeretében saját maga tökéletesítse pedagógiáját azoknak a viszonyoknak figyelembevételével, amelyek közt dolgozik.

TEMESI ALFRÉD

VILÁGNÉZETI NEVELÉSÜNK TERMÉSZETTUDOMÁNYOS ALAPJAI I. II.

Budapest, Tankönyvkiadó, 1963.

A szocialista iskola jellegéből, alapvető célkitűzéseiből következik, hogy oktató-nevelő munkánk központi kérdése a világnézeti nevelés. Feladatunk a teljes értékű ember kialakítása s ehhez a teljes értékű emberhez szükségszerűen hozzátartozik, tőle elválaszthatatlan a korszerű, tudományos alapokon nyugvó világnézet. E világnézetnek át kell hatnia és meg kell határoznia gondolkodásunkat, de ezen túlmenően egyéni és társadalmi cselekvésünket, érzelmi életünket, tehát egész személyiségünket is. A tudományos világnézet azonban, éppen tudományos jellegénél fogva nem könnyen, vagy éppen önkénytelenül alakul ki. A tudományos világnézet kiformalása feltételezi és megköveteli egyrészt a tudatos és tervszerű nevelő munkát a pedagógus részéről, de hasonló súllyal feltételezi az egyén, a jelen esetben a tanuló egyéni szellemi és akarati erőfeszítését is. A korszerű, tudományos dialektikus materialista világnézet a nevelő és tanítvány közös tevékenységének kölcsönhatásában formálódik ki, természetesen úgy, hogy a vezető és formáló szerep döntően a tanárra, a nevelőre hárul ebben a társadalmilag rendkívül jelentős folyamatban. E vitathatatlan tényből következik — s ez ma már közhelynek hat — hogy a nevelő érveken és meggyőződésen nyugvó világnézeti biztonságát az eredményes világnézeti nevelés döntő és elengedhetetlen feltétele. Más oldalról tekintve a szaktudományok hihetetlen, viharos fejlődése parancsoló szükségességgel maga után vonja a korszerű világnézet fejlődését is. A szaktudományok fejlődése a valóságra vonatkozó ismereteink körét

soha nem látott méretekben gátítja napról napra és ez újabb és újabb biztosítékát nyújtja a materialista világnézet igazságának. Feltétlenül szükséges tehát a szaktudományok fejlődésével párhuzamosan a szaktudományok eredményeiből adódó világnézeti következtetések tervszerű és igényes beépítése világnézetünkbe. A korszerű világnézet ugyanis éppen ezt jelenti.

Az ellentmondások egységének és harcának dialektikus törvénye a világnézeti fejlődésben is érvényesül. A korszerű világnézet mindenkor, így napjainkban is, a régi és az új, az állítás és a tagadás, a relatív és abszolút igazságok közötti feszültségek, a materializmus és idealizmus közötti harc ellentmondásai közötti összecsapásokon keresztül halad a magasabb szintek felé. A világnézeti nevelésben ez az objektív tény nem hagyható figyelmen kívül. Ebből következik, hogy a nevelőnek ismernie kell kora világnézeti harcát, azokat a világnézeti feszültségeket, amelyek a korra, de ezen túlmenően saját és tanítványai gondolkodására, érzelmi életére is jellemzőek. A döntő feladat éppen e feszültségek, ellentmondások megoldása érvek, bizonyítékok alapján.

A világnézeti nevelés feladata ebből következően egyrészt a dialektikus materialista világnézet nyílt, világos kialakítása önmagunkban és a nevelői munka áttételével a ránk bízott tanulóknban, másrészt ettől az oldaltól elválaszthatatlanul biztos, érveken alapuló cáfolatát kell adnunk a tudományos világnézettel ellentétben álló, a tanulóknban élő idealista nézeteknek, ezek korszerű változatainak.